

TŘINÁCTÁ PŘEDNÁŠKA

Dornach, 5. srpna 1922

O národohospodářské hodnotě duchovních výkonů. Sběratel rukopisů. Východisko pro veškeré hospodaření: obdělávání půdy. Příklad uzavřeného vesnického hospodářství s duchovními dělníky. Ohodnocování duchovního výkonu podle práce, kterou ušetří. Spor mezi tělesnou prací a pracovními úsporami. Nižší ohodnocování tělesné práce vzhledem k práci duchovní. Poměrnost produkce půdy a produkce duchovní.

GA 340

Rudolf Steiner

Abychom porozuměli tomu, jak mohou být míněny takové věci, jak se o nich včera hovořilo, budeme dnes muset pochopit mnohé o národohospodářských procesech, které přece také zasahují do národohospodářských ohodnocení a které mohou ukázat, jak obtížně se dá to, co se děje ze strany lidského ducha, vlastně v národohospodářském smyslu ohodnotit. Chtěl bych jeden příklad ne snad zcela fingovat, ale chtěl bych mu dát takovou podobu, aby skutečnost, která je za tím, ničím nepřispívala k hodnotě, kterou může mít tento příklad pro naši úvahu.

Podívejte, může se přihodit to, že v určité době bude žít nějaký veliký básník, který skutečně bude postupně, a to už za svého života a po smrti pak čím dál víc, za velikého básníka uznáván. Někdo z lidí, kteří se tímto básníkem budou nějak zabývat, ať už jen jako, řekněme, milovníci tohoto básníka, může pak připadnout na myšlenku, že si řekne: V budoucnu se tento básník bude těšit ještě větší vážnosti, než jak je tomu nyní. Vím zcela jistě - alespoň tuto myšlenku riskuji - že za nějaký čas, řekněme za dvacet roků, se tento básník bude těšit ještě mnohem větší vážnosti, než jak je tomu nyní. Mohu dokonce vědět, že za dvacet roků bude podle zvyklostí doby, ve které žijeme, zbudován tomuto básníkovi archiv a že v tomto archivu budou shromažďovány rukopisy tohoto básníka. Na základě různých věcí, které se dověděl a které přehrnuje ve své chytré hlavičce sem a tam, si řekne: Ano, to se stane. Začnu teď kupovat podpisy, rukopisy tohoto básníka. Ty jsou teď ještě mimořádně laciné. Tento člověk pak jednou sedí spolu s dalšími. Tu jeden z nich praví:

„Tedy, já si nijak zvlášť nepotrpím na spekulaci v hodnotách; chci mít prostě běžné úroky ze svých úspor.“

A druhý říká: „Kdepak, s běžnými úroky já se nespokojím, koupím si papíry těch či oněch dolů.“ Tento člověk je už hlava spekulativnější, koupí si tedy papíry.

Ten třetí ale, to je ten náš chlapík, si řekne: „Já si koupím ty nejlepší papíry, které teď jsou; koupím si velice levné papíry, ale neřeknu vám, jaké papíry si koupím - to je totiž ještě něco, co se k tomu přidá, on celou tu příhodu neprozradí - já si koupím papíry, které ovšem v budoucnu půjdou nejlépe nahoru.“

A koupí si samé rukopisy dotyčného básníka. A za dvacet roků prodá tyto papíry archivu nebo lidem, kteří je dále prodají archivu, za mnohonásobek toho, co sám vydal. Takže on byl z těchto tří hlavou nejspekulativnější. Toto je naprosto reálný případ; já se zde pouze nechci zmiňovat o skutečnostech; ale tento případ se stal. Nuže, tím přece došlo k velice významnému přeskupení také národohospodářských hodnot. A jedná se o to, které jsou to faktory, jež k tomuto přeskupení přispěly. Zde je to především pouze myšlenkové využití okolnosti, že vážnost dotyčného básníka stoupala, vážnost, která se dokonce reálně projevila v tom, že mu byl zřízen archiv. K tomu ale přistupuje ještě to - přinejmenším pro ono přeskupení, takže se všechno sešlo v jedněch rukách - že celou tu věc zamlčel, že na to ostatní neupozornil a oni na to sami od sebe nepřišli. A on si pak přivlastnil přímo neskutečný zisk.

Zmiňuji se o tomto případě jen z toho důvodu, abych vás upozornil na to, jak komplikovanou se stává otázka, které faktory se stékají v hodnotové podstatě - jak nesnadno se dají tyto faktory všechny postihnout. A před námi musí nyní vyvstat následující otázka: Je skutečně zcela nemožné tyto faktory nějakým způsobem uchopit? Nuže, vy si řeknete: Pro velkou část, pro velký kus života bude pro lidi se zdravým lidským rozumem v asociacích zcela jistě možné, aby tyto faktory natolik odhadli, že budou moci nalézt určité početní vyjádření. Přesto však bude veliké množství faktorů, a sice faktorů rozhodujících v ohodnocování věcí, které nebudou obvyklým způsobem uchopitelné zdravým lidským rozumem, nebudeme-li hledat jiné pomůcky.

Viděli jsme, jak příroda musí být proměněna lidskou prací, jak se tedy musí s lidskou prací do jisté míry spojit, má-li získat národohospodářskou hodnotu. Vždyť přírodní produkt nemá zpočátku v hospodářské organizaci, spočívající na dělbě práce, dosud žádnou vlastní hodnotu. Jestliže se ponoříme do onoho obrazu, že hodnoty vznikají vzájemným propojením, řekněme, přírodní látkovosti a práce, pak budeme mít možnost, i když zpočátku možná jen v podobě nějaké algebraické formulace, dostat se k jádru fungování tvorby hodnot. Snadno si ovšem můžeme udělat představu o tom, jak se tato tvorba hodnot neděje prostě jen tak, že by se snad práce mohla spojit s přírodním faktorem, že práce přírodní faktor pozměňuje; bude tu tedy funkce skutečně komplikovanější, než by mohlo být třeba pouhé sčítání. Ale přesto, můžeme se přidržet toho, co jsme si již uvedli: hospodářskou hodnotu vidíme vznikat tehdy, je-li přírodní produkt převzat nejprve lidskou prací.

Vůbec prvním stupněm tohoto převzetí přírodního produktu lidskou prací je ten stupeň, kde se bezprostředně pracuje, abych tak řekl, na půdě. To je to, co nás vede k tomu, abychom přesto za východisko veškerého hospodaření považovali obhospodařování půdy. Toto obhospodařování půdy je předpokladem všeho ostatního hospodaření. Nyní ale, podí- váme-li se na druhou stranu hospodaření - nemusím vám dnes už vysvětlovat, ono to zcela jistě vyplývá z předcházejících přednášek, že i takové věci, kdy někdo provede přeskupení hodnot, že i to zasahuje do hospodářského pohybu hodnot - co tady musíme udělat, chceme-li přijít na to, co se vlastně u něčeho takového dá porovnat s tím druhým? Jestliže bychom tedy třeba „přírodu krát práci“ považovali za hodnotu, která se pohybuje z této jedné strany sem na stranu druhou, nebo nějakou jinou funkci, jak jsem řekl hned na začátku, pak bychom museli dojít k tomu, abychom v tom našli přece jen něco srovnatelného. Srovnávat ducha s přírodou, to tedy bez jakýchkoli pochyb nepůjde; neboť tady sotva najdete nějaký srovnatelný bod, a rozhodně pak ne na základě národohospodářské úvahy, už z toho důvodu, že sem vstupuje něco mimořádně subjektivního.

Představte si takové prosté vesnické hospodářství, které je dejme tomu v sobě uzavřené. Takové hospodářství se dalo, alespoň částečně, docela dobře zažít. Toto hospodářství bude spočívat v tom, co vyrobí - řekněme, že si odmyslíme dokonce i trh a město - sedláci, lidé obhospodařující půdu, jednotliví živnostníci, kteří ostatní odívají atakdále, někteří další živnostníci, v podstatě vlastně vůbec

ne nějakí zvláštní proletáři - ti tu ještě vůbec nebudou, ale tomu nemusíme při tomto způsobu uvažování zpočátku věnovat pozornost, neboť na to, co pro ně bude připadat v úvahu, můžeme přijít při dalším sledování této věci. Pak tu v tomto vesnickém hospodářství budeme mít učitele, faráře, nebo několik učitelů a několik farářů; ti budou - budeme-li tady mít čistě vesnické hospodářství - muset žít z toho, co jim ti druzí dají ze svého. A co se bude odvíjet v oblasti svobodného duchovního života, to se bude muset odehrávat především mezi oněmi faráři a učiteli - případně k tomu přibude ještě obecní správce - ale tady, mezi těmito lidmi se bude především odehrávat svobodný duchovní život. A my si budeme muset položit otázku, jak nyní vlastně dospějeme k nějakému ohodnocení v tomto jednoduchém hospodářském koloběhu.

Mnoho jiného svobodného duchovního života tu nebude. Nelze si dost dobře představit, že tu v učitelů nebo farářů vznikne romanopisec; neboť je-li vesnické hospodářství v sobě uzavřené, tak tento člověk asi sotva něco prodá. S tím, že by si spisovatel něco vydělal, bychom mohli počítat jenom tehdy, pokud by byl zároveň s to vzbudit u sedláků a krejčích a ševců mimořádnou zvědavost na své romány. V tom případě by si hned mohl otevřít malou továrničku, není-liž pravda? To by sice přišlo nadmíru draho; v každém případě si ale můžeme představit, že by to tady v tom malém vesnickém hospodářství beze všeho bylo. Vidíme tedy, že svobodný duchovní život musí nejprve čekat na určité podmínky. Dokážeme si snad ale představit, jak vlastně díky tomu, že tu vůbec jsou faráři a učitelé a obecní správce, dochází nyní ke zhodnocení toho, co tito duchovní dělníci - neboť v národohospodářském smyslu jsou přece duchovními dělníky - vykonávají.

Co je předpokladem toho, aby tito duchovní dělníci mohli v takové vesnici vůbec žít? Předpokladem je, aby lidé posílali své děti do školy a aby měli potřebu náboženství. Duchovní potřeby jsou základním předpokladem. Bez těchto potřeb by tu i tito duchovní dělníci vůbec nebyli. A nyní si budeme muset položit tuto otázku: Jak tito duchovní dělníci nyní národohospodářsky ohodnotí ze své strany své produkty, řekněme takové kázání - neboť v národohospodářském smyslu je i ono kázání třeba chápat národohospodářsky - a školní výuku? Jak se to národohospodářsky ohodnotí v celé té cirkulaci? To je naprosto zásadní otázka.

Nuže, jak se to ohodnotí, na to přijdeme jedině tehdy, když si nejprve náležitě znázorníme toto: Co musí dělat ostatní lidé? Ostatní musí vykonávat tělesnou práci. Tím vyvolávají národohospodářské hodnoty, že vykonávají tělesnou práci. Pokud by tu nebyla potřeba kázání a školní výuky, museli by i faráři a učitelé pracovat tělesně a duchovní život by vůbec odpadl. V takovém případě bychom samozřejmě nemohli mluvit o ohodnocení duchovních výkonů. K tomuto ohodnocení se dostaneme, přihlédneme-li k tomu, že právě této tělesné práce musí být faráři a učitelé ušetřeni; neboť chtějí-li svou přece jen také žádanou práci vykonávat, musí jim být tělesná práce odňata. Takže zde do našeho myšlenkového pochodu skutečně můžeme uvést něco, co se dá alespoň zase v obecné rovině postihnout. Neboť předpokládejme, že lidé budou mít potřebu jenom polovičního kázání a poloviční výuky - tedy potřebu půl kázání faráře a půl výuky učitele - k čemu by tady muselo dojít? Protože není možné zaměstnat půl faráře a půl učitele, budou farář i učitel muset vynaložit určitou dobu na to, aby nyní pracovali také tělesně. A ohodnocení, které bude muset pro ty dva nastat, vyplyne tedy z toho, kolik tělesné práce dokážou ušetřit. To dává měřítko pro ohodnocení jejich práce. Jeden tělesnou práci poskytne, druhý ji ušetří a svůj duchovní výkon ohodnotí podle toho, kolik tímto výkonem ducha ušetří tělesné práce. Ve dvou různých sférách hospodářského života tady máte to - pokud tu věc ovšem promyslíme národohospodářsky - že pro nás musí mít takové kázání také národohospodářskou hodnotu, a máte tady, co nám poukazuje na to, jak ono kázání tuto národohospodářskou hodnotu získává. Získává ji tím, že se ušetří práce, zatímco na druhé straně musí být práce vynakládána.

To se ale prolíná veškerým duchovním životem. Co to znamená v národohospodářském smyslu, když někdo namaluje obraz, který maluje klidně i celých deset roků? To znamená, že ten obraz pro něj díky tomu získá takovou hodnotu, aby nyní zase celých deset roků mohl malovat další obraz. To ale nemůže jinak, než že ušetří na deset let tělesnou práci. Tento obraz bude muset mít takovou hodnotu, jako vykoná tělesná práce na jiných produktech za deset let. A jestliže si vezmete dokonce i takové komplikované případy, jako ten, který jsem dnes rozebíral na začátku hodiny, dospejete přesto ke stejnému výsledku. Tam, kde se jedná o duchovní výkony, dostaneme všude, chceme-li dojít k pojmu hodnoty, onen druhý pojem, pojem ušetřené práce, práce, kterou člověk ušetří.

To byla velká chyba marxistů, že se na celou věc dívali jenom z té tělesné schránky a řečnili o tom, že v kapitálu je třeba vidět krystalizovanou práci, produkt, se kterým je práce spojená. Když někdo maluje obraz, pak ten duch, kterého do své malby po celých deset let vpravuje, ten duch je s tím ovšem spojen; to ale mohou vypočítat nanejvýš ti, kdo si myslí, že duch je realizovaná vnitřní lidská práce. To je nesmysl. Ducha nelze jen tak beze všeho srovnávat s přírodou. Tady se ale nejedná o to - skutečným-li nějaký duchovní výkon - že v něm je nějakým způsobem uložena práce. Práce, která je uložena⁴, se národohospodářsky nedá postihnout. Ta může být jako tělesná práce velmi nepatrná. A co jako tělesná práce připadá v úvahu, spadá pod ten druhý pojem tělesné práce. Co výkonu udělí hodnotu, je práce, kterou s ním nyní mohou ušetřit.

Tak tedy dostáváme na jedné straně národohospodářského procesu hodnototvornou sílu tím, že se sem dostane práce, že se přivede k produktu, že je na produkt vynaložena - produkt práci přitahuje. Na druhé straně produkt práci vyzařuje, způsobuje práci; hodnota tu původně je, ta způsobuje práci. Díky tomu jsme ale s to - protože tu máme něco srovnatelného, totiž práci v jednom případě a práci v druhém případě - díky tomu jsme s to uvést tyto věci v realitě vůbec do vzájemné souvislosti. Můžeme-li v jednom případě říci: hodnota rovná se „příroda krát práce“, $H = P \times Pr$, pak musíme v druhém případě říci: „duch minus práce“, $H = D - Pr$. Má to přesně opačný směr. Tělesná práce má jen tehdy smysl, když ten, kdo ji chce vložit do národního hospodářství, ji vynakládá od sebe. Co se v duchovní oblasti dostává do souvislosti s výkonem, je práce, která je pro jednoho člověka vykonávána člověkem druhým - je tedy skutečně tím, co musí být do národohospodářského procesu vloženo v negativním smyslu.

Je to skutečně zvláštní: Když člověk sleduje historii národohospodářské nauky, nachází všude vlastně věci, které jsou správné, ale v podstatě jen v nějaké dílčí oblasti. Máte určité národohospodáře, kteří jsou naprosto toho mínění, že práce propůjčuje věcem hodnotu - Smithova škola, marxistická škola atakdále. Ale máte také jiné školy, jež mají tu druhou definici, která je zase správná pro určitou oblast, že se něco stává kapitálem, východiskem hodnoty tím, že to šetří práci. Obojí je správné. Jenom s tím rozdílem, že to jedno platí pro všechno to, co nějak souvisí s přírodou, s půdou; to druhé platí pro to, co nějak souvisí s duchem. Uprostřed mezi oběma extrémů se nachází něco třetího. Můžeme říci: Ve své čisté podobě se vlastně nevyskytuje žádný z těchto extrémů, nýbrž jen přibližně; neboť duchovní práce je nakonec i v tom, když ze dvou sběračů ostružin - není-liž pravda, sběr ostružin získá hospodářskou hodnotu také jen tím, že sběrači půjdou a budou vykonávat práci - když ze dvou sběračů ostružin je jeden nepřilíš chytrý a pracuje na místech, kde roste ostružin málo; pak mají jeho ostružiny menší hodnotu, protože za stejné kvantum se zaplatí právě tak draho jako u toho druhého, který si najde

místo ostružinami dobře porostlé a který tedy natrhá více. Čili tato věc se nikde nevyskytuje v čisté podobě. Už při trhání ostružin je duchovní práce - nemělo by se jí tak říkat - neboť kombinační práce je hodnototvorná právě tak jako u sběratelů rukopisů, přinejmenším tedy v přeskupování hodnototvorná.

Takže můžeme tedy říci: Je tomu skutečně tak, že v jednom směru máme práci a ve druhém směru máme také práci. Tím ale získáváme možnost, abychom národohospodářské hodnoty vůbec nějak porovnali. Toto porovnávání však právě dělá národohospodářský proces sám. Člověk to může pouze určitým způsobem pozvednout k soudnosti. Jako ostatně všechno, co v těchto dnech říkám, spočívá v tom, že určité instinktivní procesy jsou pozvedány k soudnosti.

Jak jsem tedy řekl, nic z toho nemáme v čisté podobě. Na druhé straně vždy, ať už ten malíř sebevíc kombinuje, a třeba i svou jasnozřivou silou, která se už vůbec nedá v národohospodářské oblasti nějak uchopit, jestliže chce tedy vůbec vytvořit něco, co v národním hospodářství připadá v úvahu, musí přitom také vynaložit ždibek práce. Jeho veliký génius mu možná dovolí, aby byl strašně líný, ale čas od času bude přece jenom muset vzít do ruky štětec. Čili, trochu práce se bude i u něj muset vynaložit, tak jako se musí vynaložit trochu kombinační síly dokonce i při trhání ostružin. Věci, které ve skutečnosti působí, nemůžeme kvantitativně uchopit v čisté podobě, ale musíme je postihnout v dění. A jen tím je vlastně můžeme pevně zachytit svými pojmy, že si uvědomíme, že tyto pojmy jsou v neustálém pohybu.

Mezi těmito dvěma póly však leží to, kde se dá zřetelně zaznamenat, jak vskutku bezprostředně za chodu na sebe navzájem působí tělesná práce a duchovní práce, kde se to pohybuje sem a tam.

Řekl bych, že jak se v nějakém stroji pohybuje řízení dejme tomu sem a tam, tak se sem a tam pohybují za

chodu tělesná práce tam, duchovní práce zpátky. A pak se právě bude jednat o to, že v oné vzájemné reálné práci z obou stran proti sobě máme to, co se tu v národohospodářském procesu dostává nyní do hry jako třetí mezi těmito dvěma stranami, to znamená jinými slovy: jestliže někdo právě musí pracovat tělesně a jestliže se mu díky jeho duchovní kombinační schopnosti tělesná práce zčásti ušetří, jestliže tedy bude dělat obojí dohromady, což ovšem ve skutečnosti vždycky tak je. Avšak tato skutečnost se jednou blíží víc onomu prvnímu vzorci: $H = P\check{r} \times Pr$ a jednou víc onomu druhému vzorci: $H = D - Pr$. To, co je v tom druhém vzorci, by ovšem bylo splněno v podstatě jenom tehdy, kdyby mezi konzumenty šel někdo, kdo by si pouze duchovní činností šetřil práci. To by však mohl být jenom někdo, kdo by se na zemi narodil v dospělém stavu.

Z toho tedy vidíte, že je skutečně možné pohlížet do národohospodářského procesu i z tohoto hlediska ohodnocování toho, co má charakter přírody na jedné straně, a toho, co má charakter ducha na straně druhé. A to nám dává možnost, abychom si řekli: Tam, kde na sebe navzájem působí pozitivní a negativní pól, tam se musí objevit nějaký střední stav. Může převažovat to pozitivní a může převažovat i to negativní. Předpokládejme nyní, že bude převažovat to pozitivní. V případě onoho vesnického hospodářství bude zcela jistě převažovat to pozitivní; neboť o víc než jen o tu naprosto nezbytnou duchovní práci nebude v tomto hospodářství zcela jistě žádný vydatnější zájem; ale čím víc se život komplikuje, nebo - jak se také někdy sentimentálně říká - čím jde dál kulturní pokrok, tím výš jsou všeobecně, jak ze zkušenosti víte, hodnoceny duchovní výkony. To znamená, že tím víc se šetří práce, tím víc tedy působí to negativní proti onomu pozitivnímu. Uvědomte si, že když věci takto charakterizujeme, zmocňujeme se skutečně reálného procesu. Tady se přece nejedná o to, že tělesná práce se na jedné straně vynakládá a na druhé straně snad ničí - to by neznamenal žádný reálný proces v národohospodářském smyslu, to by mohlo nanejvýš znamenat proces přírodní - nýbrž

zde se jedná o to, že veškerá tělesná práce, která je vykonávána, vystupuje právě veskrze hodnototvorně, že se z ní nic nezničí, že to, co působí opačným směrem, úspora práce, že to působí opačným směrem pouze co do počtu, čili že to hodnotu tělesné práce ovlivňuje pouze početně. Ale tím, že to početně ovlivňuje, dostáváme se vůbec k možnosti, abychom to, co se tu vlastně děje, nějakým způsobem také reálně vyjádřili. Svou činnost tedy vykonávají lidé pracující tělesně, svou činnost vykonávají duchovní lidé a v tom, co je vykonáváno, se jedná jednou o pozitivně vynaloženou práci, podruhé o takovou práci, která vlastně znamená úsporu práce. Tím se teprve vyvolává definitivní ohodnocování.

Řekl bych tedy: Získává se tím pojmenovatelnost těchto věcí a jejich početní postižitelnost se tím teprve stává možnou, tím, že tatáž věc přichází ze dvou stran a mění se pouze ohodnocení. Jestliže tedy, jak jsme říkali, postupuje kulturní pokrok, získává duchovní činnost stále víc a víc na významu. To ale způsobuje, že od této chvíle tělesná práce zasahuje do ohodnocování menší silou. Tělesná práce je tedy vynakládána, musí být dokonce i při pokroku vynakládána stále více. S pokrokem kultury musí být přece narůstající měrou zúrodňována také půda. Musí se tu víc pracovat v pozitivním smyslu. Avšak síla ohodnocování je tělesné práci vlastně odnímána, když vykonavatel této tělesné práce přichází stále víc a víc s potřebou toho, co je nutné vykonávat duchovně. Takže zde opět do národního hospodářství vstupuje veskrze lidský faktor. Tento lidský faktor, který sem vstupuje, nemůžete nijak obejít; ale tento lidský faktor, který sem vstupuje, je něco, co se také s pokračujícím duchovním vývojem objevuje jako objektivní nutnost.

Je jistě správné, že nejprve, když ve vesnici bude jenom farář a učitel, že tam potom nebude mnoho duchovního života; ale předpokládejme, že budeme mít vesnice dvě: v jedné vesnici budou farář i učitel velice umírnění lidé. Inu, tady to půjde pořád dál tak, jak to je. V té druhé vesnici bude farář, nebo bude učitel, nebo budou oba dva znamenití lidé. Ti dva pak dokážou probudit v příští generaci ne jeden duchovní zájem a budou mít možná dokonce ve svých rukou, aby se postarali o to, že se pro příští generaci ve vesnici usadí nějaká duchovně produkující osobnost ještě jako třetí v jejich spolku. Duchovno má v tomto ohledu veskrze účinnou sílu, která tu opět zasahuje do národního hospodářství. Co ale znamená celý ten proces? Tento celý proces v podstatě neznámá nic jiného, než že to, co má v čistě materiálním národohospodářském působení jakožto práce, tedy jakožto hodnototvorná síla v práci, přímo nekonečně velkou hodnotu, to je stále víc a víc tím, co působí opačným směrem - znehodnocováno nemohu říci, ale je to stále víc a víc početně snižováno, takže v onom spolupůsobení mezi vším tím, čím je obdělávání půdy, a tím, co se děje z duchovní strany, že v tomto spolupůsobení spočívá něco, co se v jistém smyslu národohospodářsky vzájemně kompenzuje. A určitá kompenzace bude jediné tím správným.

Nyní se ovšem zase i zde objevují skutečně komplikované poměry; neboť se může naprosto ukázat, že někde je příliš mnoho duchovně produkujících lidí, to znamená, že tady opačným směrem právě působí příliš velká síla úspor práce. Pak dostaneme negativní hodnotu, pak lidé nemohou všichni dohromady žít, když se vzájemně nebudou spotřebovávat. Takže tu v této kompenzaci, která tu je, máme určitou hranici. Tato hranice je však dána v tom, že pro každou národohospodářskou oblast existuje prostě povahou věci daný bilanční poměr mezi produkcí půdy na jedné straně a duchovní produkcí na straně druhé.

A dokud se v národohospodářské nauce nebude brát toto na zřetel, tedy jak se má produkce půdy - samozřejmě v tom nejširším smyslu - k produkci duchovní, dokud se lidé do řešení tohoto problému, do kterého se ne a ne pustit, se vši vážností nepustí, do té doby nemůžeme vůbec získat národohospodářskou nauku, která by odpovídala nutnostem dneška.

Tady je skutečně zapotřebí, aby se nyní dělaly především takové práce ", jež budou vycházet z údajů, ze kterých se lze přesvědčit - aniž by přitom působila nepoctivost a agitace - jakým způsobem se, řekněme, nějaká oblast stane národohospodářsky nezdravou, že je tam příliš mnoho duchovně činných lidí. A jakou sílu dalšího kultivování má taková oblast, v níž této hranice, o které jsem právě mluvil, ještě není dosaženo. Neboť jen potud je možný pokrok v určité oblasti, pokud této hranice, která je daná onou kompenzací, není ještě dosaženo. Tady se bude jednat o to, aby byly nejprve vyhledány ty prvky, které se dnes ještě vyskytují v uzavřených hospodářstvích - části se přece vyskytují všude, vstupujeme pomalu do světového hospodářství - aby byly vyhledány prvky tam, kde se pro určitou oblast ještě vyskytují uzavřená hospodářství, a aby byl vyšetřen do jisté míry celkový blahobyt u těch oblastí, kde žije poměrně málo básníků a malířů a chytrých průmyslníků a - kdále a kde je ještě hodně zemědělství nebo něčeho jiného, co souvisí s půdou, a aby byly vyšetřeny jiné oblasti, v nichž je tomu naopak. Z toho, co tu pro nás bude dosažitelné, musíme tady empiricky vypracovat jisté zákonitosti, které vyplynou pro teoretické vypracování bilance mezi zemědělstvím, obděláváním půdy v širším smyslu a duchovní působností v jiném smyslu. To bude skutečně nezbytné, aby se prostě u nějaké oblasti vybrali takto prostřední duchovní dělníci, kteří celou tu bilanci přímo nezkrslují, a na druhé straně aby se také vybrali prostřední fyzičtí dělníci a aby se ty věci bilancovaly a člověk tak zjistil, jak to jedno kompenzuje to druhé.

Tady jsme totiž u bodu, který je mimořádně důležitý pro toho, kdo chce dnes nějakým způsobem přispět k dalšímu rozvedení národohospodářské nauky; ono je tomu totiž skutečně tak, že tento problém, který musí být východiskem jakýchkoli úvah o ceně a hodnotě, je dnes sotva nějakým způsobem správně vnímán.

Některým z vás jsem už včera řekl: Lidé se v národohospodářském myšlení vždycky nechávají svést k tomu, aby mysleli parciálně, nikoli totálně. *Spengler* má ve druhém svazku svého „Zániku Západu“ na konci zcela jistě naprosto znamenité národohospodářské apergu; ten člověk si ale svá skvělá apergu kazí tím, že není schopen udělat ve svém myšlení i krok od toho, co historicky až do určitého stupně prohlédá, k současnému národohospodářství. V mimořádně dobrém smyslu poukazuje na to, jak v antickém hospodářství ještě převažovalo ono hospodaření, které vychází z půdy, a jak dnes převažuje hospodaření, které spočívá v myšlení v penězích, které je tedy vlastně duchovní prací; nevidí ale, že to, co historicky zjišťuje, jsou dvě stadia hospodaření, která ještě i dnes stojí vedle sebe, která se v dějinách nevystřídala jedno po druhém, která ještě dnes stojí vedle sebe, tak jako je dnes v tom nejpokročilejším to primitivní. Venku najdeme volně, není-liž pravda, améby, které tam prostě loží, a tytéž améby najdeme ve své vlastní krvi v podobě bílých krvinek. To, co se vyskytuje historicky i v přírodě, stojí dnes vedle sebe - totéž i v národním hospodářství. Ty nejruznější poměry tu stojí vedle sebe. Někdy je tomu dokonce tak, že vzhledem k tomu, co je v nějakém, řekněme, kultivovaném hospodářství, se právě to nejkultivovanější vrací k tomu nejprimitivnějšímu, takže se dá skutečně říci: Hodnoty, které jsou vytvářeny tím, že lidé žijí ve vrcholné kultuře, se určitým způsobem vracejí zpět k výměnnému obchodu, když do jisté míry ti, kdo si tady vytvářejí svoje úspory práce, si tyto pracovní úspory skutečně podle okolností vzájemně vyměňují, aby vzájemně vyhověli určité potřebě. K tomu naprosto dochází, takže se u nejvyvinutějšího stupně setkáváme právě u toho nejvyššího opět s těmi nejprimitivnějšími úkony.

To jsem chtěl dnes uvést, abych zítra mohl závěrem dodat ještě alespoň to nejnnutnější.